

УДК 330.1(330.3)

Стащук О. В.,*кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів і кредиту економічно-го факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки,***Кучерук М. В.,***студентка 3-го курсу економічного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки*

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ОЦІНКИ РЕЗЕРВНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто проблеми створення та напрямки використання резервного капіталу на підприємствах України з урахуванням їх організаційно-правової форми та запропоновано методи оцінки потреби суб'єкта господарювання у ньому.

Ключові слова: резервний капітал, управління структурою капіталу, оптимізація, оцінка резервного капіталу.

В статье рассмотрены проблемы создания и направления использования резервного капитала на предприятиях Украины с учетом их организационно-правовой формы и предложены методы оценки потребности предприятия в нём.

Ключевые слова: резервный капитал, управление структурой капитала, оптимизация, оценка резервного капитала.

The article is devoted to the problems of creation and uses of the reserve capital at the enterprises of Ukraine. The author proposes methods for evaluation the needs of the enterprise in reserve capital.

Key words: reserve capital, capital structure management, optimization, evaluation of the reserve capital.

Постановка проблеми. Вирішення проблеми оптимізації вартості та структури капіталу підприємства є вкрай актуальним сьогодні, оскільки ефективна стратегія управління капіталом забезпечить виконання одного з основних завдань фінансового менеджменту, а саме підвищення вартості підприємства, що є одним із показників ефективності управління бізнесом та критерієм інвестиційної привабливості. У період нестабільності управління структурою капіталу суб'єктів господарювання сприяє мінімізації витрат на залучення джерел фінансування, підвищення рівня прибутковості, а також забезпечення ліквідності підприємства.

Одним із елементів капіталу підприємства є резервний капітал, роль якого полягає у формуванні резерву, який може використовуватися на покриття збитків, виплату боргів у разі ліквідації підприємства, виплату дивідендів за привілейованими акціями (у разі відсутності та недостатності чистого прибутку або нерозподіленого прибутку минулих років) і для збільшення розміру статутного капіталу у зв'язку з розширенням діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та методологічні основи оптимізації структури капіталу викладені у працях А. Г. Семенова, А. В. Пелешка, Н. Н. Пойди-Носик і Л. В. Петришинець. Перехід до ринкової економіки України, а згодом світова фінансово-економічна кризи 2008-2009 рр., яка не оминула нашу державу, дали поштовх до вивчення питання ефективного управління структурою капіталу підприємств України таким вітчизняним вченим, як П. Юхименко, О. Загуський, В. Могилко та М. Рубаха. Особливості створення та використання резервного капіталу розглянули Н. М. Воськало та В. І. Воськало.

Мета і завдання дослідження. Мета нашого дослідження полягає у виявленні проблем формування резервного капіталу підприємств України та надання рекомендацій щодо змін законодавчого регулювання його обсягу. Для досягнення поставленої мети слід виконати такі завдання: розглянути порядок створення та напрями використання резервного капіталу підприємств України з урахуванням їх організаційно-правової форми та дослідити методи визначення потреби суб'єкта господарювання у резервному капіталі.

Виклад основного матеріалу. До резервного капіталу у широкому розумінні можна віднести усі ті складові власного та залученого капіталу підприємства, які призначені для покриття можливих у майбутньому непередбачених збитків і втрат. Проте надалі у нашій роботі з резервним капіталом ідентифікуватимемо той капітал, що формується за рахунок відрахувань із чистого прибутку та відображений за статтею балансу “Резервний капітал”.

На нашу думку, сьогодні законодавче регулювання порядку створення та визначення резервного капіталу досить умовно відображає суму необхідних резервів для покриття збитків та непередбачуваних витрат, оскільки не враховує ні внутрішніх, ні зовнішніх чинників. До внутрішніх факторів ми зараховуємо специфіку ведення діяльності підприємств різних масштабів, галузей економіки, форм власності тощо, а до зовнішніх – соціально-економічні умови, рівень розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та ін. На рівні підприємств, як свідчить аналіз вітчизняної практики, капітал розподіляється згідно з по-

потребами у фінансуванні конкретних проектів, а не згідно зі стратегією довгострокового розвитку компанії.

Резервний капітал – це своєрідний результат перерозподілу нерозподіленого прибутку в складі власного капіталу підприємства. Цей перерозподіл є дуже важливим для успішного функціонування підприємства, оскільки прибуток звітного періоду може бути повністю виплачений у вигляді дивідендів та не залишити коштів на розвиток або розширення діяльності підприємства, а також можливого покриття майбутніх збитків, а створений і накопичений резервний капітал захистить підприємство від банкрутства в умовах економічної кризи та спаду виробництва чи реалізації продукції [2, с. 306].

Згідно з чинним законодавством, обов'язковість створення резервного капіталу передбачене для господарських товариств у Законі України “Про господарські товариства”, відповідно до якого вони повинні створювати резервний (страховий) фонд у розмірі, встановленому установчими документами, але не менш як 25 відсотків статутного фонду, а також інші фонди, передбачені законодавством України або установчими документами товариства [5]. Окремий випадок становлять акціонерні товариства, які відповідно до Закону України “Про акціонерні товариства” зобов'язані формувати резервний капітал у розмірі не менше ніж 15 відсотків статутного капіталу, якщо інше не визначено статутом товариства [3]. Для цих видів товариств резервний капітал формується шляхом щорічних відрахувань від чистого прибутку товариства або за рахунок нерозподіленого прибутку [5].

На підприємствах України величина прибутку визначається за податковим та за бухгалтерським методом. У зв'язку з цим виникає неточність стосовно вибору методу визначення прибутку, який є основою для відповідних відрахувань до резервного капіталу. Адже створення резервного капіталу передбачене і в Цивільному кодексі України, і в Господарському кодексі України, і в Законі України “Про господарські товариства”. Проте у першому законодавчому акті визначення поняття прибутку подається як у податковому обліку, а вже наступні нормативні документи ідентифікують категорію прибутку згідно з нормативно-законодавчими актами, які регулюють бухгалтерський облік. Тому оскільки створення резервного капіталу в податковому обліку не передбачене, то основою для нарахування резервного капіталу є прибуток, визначений за принципами бухгалтерського обліку [2, с. 307].

Для того щоб захистити підприємство від негативних економічних наслідків, держава на законодавчому рівні встановлює мінімальні розміри резервного капіталу суб'єктів господарювання. Однак, прив'язуючи величину резервного капіталу лише до розміру зареєстро-

ваного статутного капіталу, досягти цієї цілі повною мірою неможливо. Мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства сьогодні встановлюється в розмірі 1 250 мінімальних заробітних плат, враховуючи ставку мінімальної заробітної плати, що діяла на момент створення акціонерного товариства [3]. Сьогодні розмір статутного капіталу господарських товариств зменшено до розміру однієї мінімальної заробітної плати [4], що не забезпечить виконання основного завдання резервного капіталу – забезпечення захисту підприємства від зазнання збитків та настання банкрутства. Розмір мінімальної заробітної плати встановлюється щорічно Законом України “Про державний бюджет”, проте зі зміною мінімальної заробітної плати вже зареєстровані товариства не зобов’язані перераховувати розмір свого статутного капіталу, а отже, й – розмір резервного капіталу. Тобто розмір резервного капіталу у товариствах, статутний капітал яких був сформований раніше, відрізнитиметься від резервного капіталу товариств, створених пізніше, і тому не відповідатиме сучасним реаліям. Оскільки мінімальна зарплата відображає зміни в економіці України та її розмір постійно зростає, то відповідно і збільшуються мінімальні розміри статутного та резервного капіталу. Тому виникає необхідність переглянути законодавчо встановлений мінімальний рівень визначення резервного капіталу. Підставою для перегляду мінімальної заробітної плати в Україні, як правило, є інфляційні процеси. Тому для того щоб створений резервний капітал виконував свою основну ціль – надійно захищав підприємство від негативних явищ, його розмір необхідно коригувати відповідно до рівня інфляції [2, с. 307].

У сучасній економічній практиці все більшого поширення набирає використання математичних методів. На нашу думку, для визначення обсягу резервного капіталу на підприємстві можна застосовувати методи, що згідно з Базелем II [1, с. 107] рекомендовані банкам для оцінки їх ризику:

Метод базового індикатора. Найбільш простий метод, оскільки величина ризику, на який наражається підприємство, оцінюється за допомогою єдиного показника – чистого доходу. Для розрахунку величини резервного капіталу беруться результати діяльності підприємства за кожен з трьох останніх років. Формула розрахунку величини резервування капіталу відповідно до цього підходу є такою:

$$K_{BIA} = \alpha \cdot \frac{\sum_{i=1}^3 GI_i}{n} \quad (1)$$

де GI_i – чистий дохід за кожен рік впродовж трьох років; у випадку річного збитку, тобто $GI_i < 0$, для розрахунку приймається $GI_i = 0$; α –

коефіцієнт, що відображає загальногалузевий рівень мінімальних вимог до регулятивного капіталу (його необхідно встановлювати державі).

У порівнянні з наступними двома методами, він визначає найбільшу суму резервування капіталу та є найменш чутливим до ризику, оскільки залежить лише від одного агрегованого показника діяльності підприємства, яким є чистий річний дохід. Тому його рекомендовано застосовувати підприємствам, які недавно почали вести свою діяльність і мають невелику кількість напрямів діяльності.

У рамках *стандартизованого підходу* підприємству слід розділити свою діяльність на вісім основних напрямів, за кожним з яких мінімальний обсяг резервування капіталу визначається як добуток чистого доходу від цього виду діяльності на відповідний коефіцієнт β_k . Коефіцієнти за напрямками діяльності підприємства, які відображають взаємозв'язок між випадками реалізації ризику та сукупним чистим доходом по окремих напрямках, необхідно встановлювати державі. Розмір резервного капіталу підприємства за цим методом розраховується за формулою:

$$K_{TSA} = \frac{\sum_{i=1}^3 \sum_{k=1}^8 \max(GI_{ik} \cdot \beta_k; 0)}{3}, \quad (2)$$

де GI_{ik} – чистий дохід підприємства за i -й рік по k -му напрямку діяльності (у випадку річного збитку, тобто $GI_i < 0$, для розрахунку приймається $GI_i = 0$); β_k – коефіцієнт для k -го напрямку діяльності;

$\sum_{k=1}^8 \max(GI_{ik} \cdot \beta_k; 0)$ – максимальна річна величина резервного капіталу підприємства за i -й рік для всіх напрямів діяльності.

Завдяки виділенню основних напрямів діяльності обсяг резервування капіталу є точнішим, а сам підхід – більш чутливим до ризику, ніж у випадку застосування методу базового індикатора. Світова практика показує, що із використанням цього підходу величина резервування капіталу менша в порівнянні з аналогічним показником, визначеним за методом базового індикатора.

Удосконалені методи оцінювання не обмежують суму резервного капіталу підприємства конкретною математичною моделлю. Відповідно до нього, підприємства заохочуються до розробки власних методів оцінки їх потреби у резервному капіталі, які були б більш гнучкими та точними, аніж подані вище підходи, оскільки враховували б особливості діяльності кожного конкретного суб'єкта господарювання. Як свідчить практика, такі підходи визначають найменші розміри

резервного капіталу, що дозволяє підприємству вивільнити додаткові кошти для подальшого інвестування [1, с. 109].

Висновки. Отже, сьогодні на практиці досить незначна частина підприємств обчислює потребу у сумі резервного капіталу, розподіляючи власні кошти згідно з поточними потребами та не враховуючи стратегії довгострокового розвитку компанії. За умови отримання збитків такі підприємства позбавляються своєрідного “буфера”, який би зменшив їх негативний вплив. З іншого боку, господарські та акціонерні товариства змушені створювати резервний капітал у розмірі не менше 25% та 15% статутного капіталу відповідно, що не завжди сприятливо впливатиме на діяльність підприємств, оскільки зменшуватиме суму коштів, яка могла б бути реінвестована в оборотні та необоротні активи, а також спрямована на купівлю цінних паперів, формування депозиту в банку тощо. На нашу думку, розмір резервного капіталу необхідно коригувати, враховуючи інфляційні процеси, а також не обмежуватися законодавчо встановленим рівнем резервного капіталу, а розраховувати його із можливих реальних потреб підприємства відповідно до обраної математичної моделі.

Література:

1. Водзянова Н. Концептуальні підходи до моделювання та управління операційним ризиком комерційного банку / Н. Водзянова, В. Водзянова // Зб. наукових праць: Моделювання та інформаційні системи в економіці. – 2010. – № 81. – С. 105-113.

2. Воськало Н. Проблеми формування та використання резервного капіталу / Н. Воськало, В. Воськало // Вісник національного університету “Львівська політехніка”. Серія: “Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку”. – 2009. – № 649. – С. 305-309.

3. Закон України “Про акціонерні товариства” [Електронний ресурс] : / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=514-17>.

4. Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення умов ведення бізнесу в Україні” [Електронний ресурс] : / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1759-17>.

5. Закон України “Про господарські товариства” [Електронний ресурс] : / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1576-12>.